

Savremeni metodološko-metodički pristup nastavi historije jezika u osnovnoj školi

Edita Kevro

SAŽETAK: Cilj ovog rada je da se ukaže na neopravdanu zanemarenost historije jezika (razvoja standardnog jezika) kao nastavnog sadržaja u osnovnim školama. Istraživanje će obuhvatiti Nastavni plan i program od VI do IX razreda devetogodišnje osnovne škole za predmet Bosanski jezik i književnost, a analizirat će se programski sadržaji jezičkog nastavnog područja koji obuhvataju razvoj standardnog jezika (historiju jezika). Primjenom različitih vrsta naučnih teorija istraživanje će se temeljiti na stvaranju novog modela škole koju treba razvijati po konceptu škole kao zajednice koja je visoko profesionalizirana, otvorena za nove spoznaje i veoma fleksibilna. Za nastavu historije jezika neizostavna je znanstvena utemeljenost, ali i spremnost, te otvorenost učenika, nastavnika, škole i društva ka promjenama. U radu će se predstaviti neki od praktičnih i inovativnih načina za postizanje zavidnih rezultata u nastavi historije jezika, te će se ponuditi mogući koncept za izučavanje razvoja standardnog jezika u osnovnoj školi. Primjenom različitih savremenih nastavnih metoda i oblika rada u nastavi ukazat će se da nastava historije jezika u osnovnim školama može biti intelektualno poticajna, interesantna i istraživačka, a kao takva zahtijeva proširenje spoznaja koje trebaju unaprijediti i kreirati novi koncept nastavnog plana i programa za osnovne škole.

Ključne riječi: *nastavni plan i program, historija jezika (razvoj standardnog jezika), savremene nastavne metode*

Contemporary Methodological Approaches in Teaching the History of Language in Elementary Schools

ABSTRACT: This paper tries to suggest that the History of Language (development of the standard language) is unjustifiably neglected in elementary schools. Research will be based on the curricula for VI-IX grades of elementary school for the subject of Bosnian Language and Literature, focusing on the content on the language standardization (language history). By applying different types of scientific theories, the research will be based on creating a new model of school which is to be developed as a highly professionalized and very flexible community, open to new knowledge. To teach history of language, it is necessary to have a scientific basis, but also readiness and openness of pupils, teachers, schools and the society itself toward changes. The paper will present some practical and innovative ways of reaching enviable results in teaching of the history of language, and it will offer a possible concept for studying of development of the standard language in elementary schools. By applying different modern teaching methods and techniques, it will be pointed out that the history of language in elementary schools can be intellectually inspiring, interesting and scientifically based, which requires deepening of its understanding in order to develop a new curriculum for elementary schools.

Keywords: *curriculum, history of language (development of a standard language), contemporary teaching methodology*

UVOD

Bosanski jezik nastavni je predmet koji je najopsežniji i najviše je povezan s ostalim predmetima u osnovnoj školi. Sva nastavna komunikacija ostvaruje se bosanskim jezikom. Predmet je zastupljen od prvog do devetog razreda i ima četiri nastavna područja: bosanski jezik, književnost, jezičko izražavanje i medijska kultura.

Sadržaji svih nastavnih područja bosanskoga jezika međusobno su povezani, nadopunjuju se i prožimaju prema načelu unutarpredmetnog povezivanja, a s drugim povezuju se po načelu međupredmetnog povezivanja.

Nastava omogućuje učenicima stjecanje znanja, sposobnosti, vrijednosti i navika kako bi bili aktivni

članovi društva. Kako je struktura ovoga nastavnog predmeta vrlo složena, potrebno je naglasiti da svako predmetno područje ravnopravno pridonosi osposobljavanju učenika za jezičnu komunikaciju u svim životnim situacijama. Komunikacija se ostvaruje primanjem i odašiljanjem poruka.

Amandman XXIX Odluke o izmjenama i dopunama Ustava Federacije BiH tretira pitanje jezika i pisma, te je u njemu eksplicitno navodeno:

(1) *Službeni jezici Federacije Bosne i Hercegovine su: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik. Službena pisma su latinica i ćirilica.*

(2) *Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave.*

Ministarstvo nauke kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona 26. 8. 2014. godine donijelo je Odluku o donošenju usaglašenih i na zajedničkoj jezgri utemeljenih nastavnih planova i programa za devetogodišnji osnovni odgoj i obrazovanje (broj: 05-02-40-1310/14). Ovom Odlukom na području Hercegovačko-neretvanskog kantona usaglašeni su i na zajedničkoj jezgri utemeljeni:

- Nastavni plan i program na bosanskom jeziku i
- Nastavni plan i program na hrvatskom jeziku.

U Odluci je navedeno da će se ovi Nastavni planovi i programi primjenjivati od školske 2014/15. godine, a Odluku je potpisao nadležni ministar.

Na službenoj web-stranici Ministarstva nauke kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona u odjeljku *Sektori - Predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje – Dokumenti* dostupni su:

1. NPP devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja u HNK
2. NPP za sve razrede predmetne nastave HNK

Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu nije dostupan na službenoj web-stranici Ministarstva nauke kulture i sporta HNK/Ž. Projekt izrade Nastavnoga plana i programa vodili su i izradili Županijska ministarstva prosvjete i Koordinacija hrvatskih županijskih ministara prosvjete, znanosti, kulture i športa Federacije BiH, Služba za opću upravu i društvene djelatnosti općine Žepče, Zavod za školstvo Mostar i izrađen je 2014. godine, te se koristi u školama koje izvode nastavu na hrvatskom jeziku. U Predgovoru je istaknuto:

„Navedeni Nastavni plan i program uglavnom se oslanja na dosadašnje planove i programe na hrvatskome jeziku u Hercegovačko-neretvanskoj županiji, slijedi suvremene domaće i međunarodne dokumente, standarde, zakone i postignuća u oblasti odgoja i obrazovanja, uvažava usuglašenu Zajedničk jezgru i okvirne planove i programe u BiH“ (Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu, 2014, str. 6).

U Nastavnom planu i programu devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona u čijem zaglavlju je navedeno i Ministarstvo obrazovanja, nauke kulture i sporta i u kojem je priložena navedena Odluka nadležnog ministarstva na 677 stranica zasupljeni su nastavni sadržaji za nastavne predmete od I do V razreda, iako je dat tabelarni pregled Nastavnoga plana i programa osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za sve razrede (od I do IX razreda) sa nastavnim predmetima i brojem nastavnih časova sedmično i godišnje po razredima. Kantonalni progam za učenike od VI do IX razreda nije dio ovoga Nastavnoga plana i programa osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku (nema navedenu godinu), pa možemo zaključiti da još uvijek nije izrađen.

Nastavni plan i program osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu od VI do IX razreda dostupan je na službenoj web-stranici Ministarstva nauke kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Uporedimo li ovaj Nastavni plan i program osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu u HNK i Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost uočiti ćemo da su identični s napomenom na 276. str. da je nastavni predmet Vjeronauka/Vjeronauk reguliran kantonalnim obrazovnim zakonodavstvom.

Stručna komisija za izradu okvirnog nastavnog plana i programa, standarda i normativa za devetogodišnju osnovnu školu sa potkomisijama definisala je okvirni nastavni program za svaki predmet, kao osnovu, okvir za koncipiranje i realizaciju kantonalnih nastavnih programa, na osnovu kojih se ostvaruje nastavni proces u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Na službenoj web-stranici Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u odjeljku - Dokumenti - Udžbenička politika dostupan je jedino *Okvirni nastavni plan i program za 9. razred devetogodišnje osnovne škole u FBiH* na bosanskom jeziku.

Zavod za školstvo Mostar i Pedagoški zavod Mostar na svojim službenim web-stranicama nemaju Nastavne planove i programe po kojima se izvodi nastava u Hercegovačko-neretvanskom kantonu/županiji.

ZASTUPLJENOST NASTAVE HISTORIJE JEZIKA/RAZVOJA STANDARDNOG JEZIKA U NPP HNK/Ž I ODOBRENIM UDŽBENICIMA

Evidentno je da u HNK trenutno ne postoji kantonalni Nastavni plan i program na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu, te da se koristi Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski jezik.

Prethodno se od školske 1998/99. godine na nivou Federacije Bosne i Hercegovine koristio Nastavni plan i program osnovne škole [NPP] (1998), za koji je ekspertni tim uradio programske jezgre i koristio se kao model za izradu novih programa osnovne škole u kantonima. Iz rješenja o imenovanju ekspertnog tima (str. 24) broj: UP-I-03-61-7619/97. Jasno je da je tim formiran za utvrđivanje obima programskih jezgri za predmete u osnovnoj i srednjoj školi, te obima zajedničkih programskih jezgri. U Zaključcima ekspertnog tima za utvrđivanje obima programskih jezgri od 9. 02. 1998. godine pod tačkom tri (3) navedeno je (str. 9):

3. *Zajednička programska jezgra treba da se zasnivaju na sljedećim principima:*

- a) *naučnosti,*
- b) *izučavanja sadržaja koji tretiraju historiju i kulturu Bosne i Hercegovine,*
- c) *racionalnosti.*

Rješenjem o imenovanju ekspertnih timova za izradu nastavnih programa za osnovnu školu i opću gimnaziju broj: 03-6-2080/98. federalni ministar obrazovanja, nauke, kulture i sporta/športa imenovao je za svaki nastavni predmet ekspertni tim, pa tako iz citiranog dokumenta možemo vidjeti ko su bili članovi tima za bosanski i hrvatski jezik (str. 13):

- A) *Za jezik bosanski i hrvatski*
 1. *Prof. dr. Velimir Lazinbat*
 2. *Prof. Muhamed Šator*
 3. *Prof. dr. Naila Valjevac*

Intrenesantno je da je ovaj tim za svaki razred osmogodišnje osnovne škole naveo programske sadržaje iz *Razvoja književnog jezika* što možemo vidjeti iz sljedećeg tabelarnog pregleda.

Tabela 1. Programski sadržaji iz razvoja književnog/standardnog jezika u NPP (1998)

V razred (str. 47):
<i>Razvoj bosanskog jezika – razvoj hrvatskog jezika</i> <i>Hrvatski književni/standardni jezik</i> <i>Bosanski jezik književni/narodni jezik</i> <i>Značaj i funkcija jezika</i>
VI razred (str. 52):
<i>Razvoj bosanskog jezika</i> <i>Prvi zapisi na bosanskom jeziku (Povelja Kulina-bana).</i> <i>Nazivi jezika kroz historiju. Prva djela na bosanskom jeziku.</i> <i>Razvoj hrvatskog jezika</i> <i>Prvi zapisi na hrvatskom jeziku, prve tiskare, pr tiskana djela; hrvatski narodni govori (štokavski, kajkavski čakavski); književnost na tri narječja.</i>
VII razred (str. 57):
<i>Bosanski jezik</i> <i>Razvoj bosanskog književnog jezika; Pisma u svijetu (informativno)</i> <i>pisma bosanskog jezika (latinica, ćirilica, bosanlica, arebica)</i> <i>Hrvatski jezik</i> <i>Razvoj hrvatskog književnog jezika</i> <i>Hrvatska pisma (glagoljica, latinica, bosančica*)</i> <i>Hrvatski pravopisni priručnici* i časopisi*</i>
VIII razred (str. 60):
<i>Bosanski jezik</i> <i>Bosanski časopisi, gramatike; Bosanski jezik od 1994. g. Bosanski pravopis. Leksika bosanska.</i> <i>Hrvatski jezik</i> <i>Narječja hrvatskog jezika; rasprostranjenost, dijalekti i govori</i> <i>Hrvatski književni jezik u 19. i 20 stoljeću 1990. godine</i> Napomena: * vjerovatno se radi o štamparskoj pogrešci gdje je umjesto grafema č štampan grafem ž

U Uputama za realizaciju programskih sadržaja nastave bosanskog jezika i književnosti, hrvatskog jezika i književnosti programski sadržaji nastave jezika su navedeni ovako (NPP, 1998, str. 64):

1. JEZIK

1.1. Gramatika

1.2. Ortografija i ortoepija

1.3. Razvoj književnog jezika

Nastavno područje *razvoja književnog jezika* nije obrazloženo nikakvim uputama, iako su za ostale programske sadržaje područja *jezika* navedene upute (str. 64-65), te se vjerovatno radi o propustu. Međutim, prethodno su navedeni ciljevi i zadaci, pa je jedan od ciljeva nastave bosanskog/hrvatskog jezika i književnosti (str. 27):

- *razvijanje ljubavi i brige prema svom jeziku kao značajnoj odrednici bića;*

a u zadacima (str. 28) je navedeno:

- *da razvija poštovanje prema kulturnoj baštini svih naroda, duhu demokratije i tolerancije;*

Kakav je savremeni pristup programskim sadržajima iz razvoja standardnog/književnog jezika što možemo vidjeti komparirajući Nastavni plan i program osnovnog

odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu od VI do IX razreda i Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu [NPP HNK] (2014).

Tabela 2: Programski sadržaji iz razvoja književnog/standardnog jezika za bosanski i hrvatski jezik u NPP HNK (2014)

VI razred
<i>Bosanski jezik</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bosanski, hrvatski, srpski jezik u porodici srodnih jezika</i> • <i>Historija Južnih Slavena i jezici južnoslavenskih naroda</i> • <i>Počeci slavenske pismenosti i staroslavenski jezik</i> • <i>Pisma u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku - historijski presjek: glagoljica, ćirilica (bosančica), arabica, latinica</i> • <i>Spomenici pismenosti u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku (Humačka ploča, Povelja Kulina bana, natpisi na stećcima, prvi rječnici i gramatike); prve štamparije, prva štampana djela, narodni govori</i>
<i>Hrvatski jezik</i>
<i>15. Hrvatski jezik - prošlost i sadašnjost</i> <i>Ključni pojmovi: hrvatski književni jezik, uloga književnoga jezika u nacionalnoj kulturi i javnoj djelatnosti. (str.71)</i>
<i>16. Hrvatski jezik i drugi jezici u BiH</i> <i>Ključni pojmovi: materinski jezik, hrvatski jezik, drugi jezici u BiH (bosanski jezik, srpski jezik, manjinski jezici). (str. 71)</i>
VII razred
<i>Bosanski jezik</i> /
<i>Hrvatski jezik</i>
<i>15. Počeci hrvatske pismenosti</i> <i>Ključni pojmovi: hrvatska pisma: latinica, glagoljica, ćirilica; Bašćanska ploča, prvotisak. (str. 84)</i>
VIII razred
<i>Bosanski jezik</i> /
<i>Hrvatski jezik</i>
<i>15. Povijest hrvatskoga književnoga jezika</i> <i>Ključni pojmovi: prvi tiskani rječnik i prva tiskana slovnica (gramatika); Gajeva reforma, gajica, zajednički jezik svih Hrvata. (str. 96)</i>
<i>16. Razvoj hrvatskoga jezika u BiH</i> <i>Ključni pojmovi: hrvatski jezik u BiH u 11. stoljeću, prvi zapisi, dijalekti i govori u BiH, sakralni spomenici. (str. 96)</i>
IX razred
<i>Bosanski jezik</i> /
<i>Hrvatski jezik</i>
<i>12. Osnovna obilježja hrvatskih narječja</i> <i>Ključni pojmovi: hrvatska narječja, štokavsko narječje i hrvatski književni jezik, hrvatski standardni jezik. (str. 109)</i>

1.3. Zavičajni govor i narječje prema književnome jeziku

Gljučni pojmovi: zavičajni govor i hrvatski književni jezik. (str. 109)

*15. Povijest hrvatskoga jezika od 20. stoljeća

Gljučni pojmovi: Novosadski dogovor, Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika. (str. 110)

16. Razvoj hrvatskoga jezika u BiH (hrvatski jezik u BiH u 19. i 20. stoljeću)

Gljučni pojmovi: hrvatski jezik i nacija, nacionalna kultura (značaj povezanosti); gramatike, pravopisi. (str. 110)

Napomena: * 14. Pisanje višestanih imena (str. 110)

U prijedlogu programa za VI razred devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja za nastavu bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti zastupljeni su programski zahtjevi iz razvoja standardnog (književnog) jezika, ali bez odgojno-obrazovnih ciljeva i ishoda učenja (minimalnih i optimalnih) kako su tabelarno prikazani programski zahtjevi za *rječnik i gramatiku* od 16. do 21. str. Na isti način su prikazani *rječnik, gramatika, pravopis i pravogovor* (str. 278-279) u Okvirnom nastavnom planu i programu za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost, kao i razvoj standardnog (književnog) jezika na 281. str. sa identičnim programskim zahtjevima.

Interesantno je da Nastavni plan i program osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu od VI do IX razreda na službenoj web-stranici Ministarstva nauke kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona i Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost nemaju programske sadržaje iz razvoja standardnog jezika za VII, VIII i IX razred, dok su u Nastavnom planu i programu osnovne škole (1998) koji se koristio od školske 1998/99. godine na nivou Federacije Bosne i Hercegovine za svaki razred od V do VIII razreda osmogodišnje osnovne škole navedeni programski sadržaji iz Razvoja književnog jezika (tabela 1.).

Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona je na 24. sjednici, održanoj 30.6.2016. godine, donijela Odluku o upotrebi udžbenika i priručnika u osnovnim i srednjim školama u kojoj je navedeno:

Udžbenici i priručnici koji su odobreni od strane Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta za upotrebu u osnovnim i srednjim školama na području Hercegovačko-neretvanskog kantona za školsku 2015/2016. godinu ostaju u upotrebi narednih pet školskih godina. (...) Odobravanje i odabir novih udžbenika i priručnika može se vršiti samo u slučaju donošenja novih i izmjene i dopune postojećih nastavnih planova i programa.

Spisak odobrenih radnih udžbenika, udžbenika, priručnika, radnih listova i zbirki zadataka za osnovne škole, gimnazije i srednje tehničke i stručne škole u školskoj 2016/17. godini dostupan je na službenoj web-stranici Ministarstva nauke kulture i sporta HNK/Ž, kao i Popis obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za školsku 2015./2016. godinu za

osnovne škole na hrvatskom jeziku u HNŽ devetogodišnje obrazovanje.

Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu (2014) kroz nastavno područje jezik sadrži teme iz povijesti jezika za VI, VII, VIII i IX razred koje su obrađene u odobrenim udžbenicima.

Nastavni plan i program osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu od VI do IX razreda na službenoj web-stranici Ministarstva nauke kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona i Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost nemaju programske sadržaje iz razvoja standardnog jezika za VII, VIII i IX razred, a u odobrenim udžbenicima za bosanski jezik nastava iz razvoja standardnog jezika/historije jezika zastupljena je u sljedećim udžbenicima:

1. Džibrić, A. i Džibrić, I. (2009). *Naš jezik za 6. razred devetogodišnje osnovne škole*. Tuzla: Bosanska riječ
2. Kevro, E. i Ćemalović-Dilberović, E. (2010). *Bosanski jezik za 7. razred devetogodišnje osnovne škole*. Tuzla: Bosanska riječ

Slika 1. Odobreni udžbenici u kojima su zastupljeni nastavi sadržaji iz razvoja standardnog jezika/historije jezika

Naš jezik za 6. razred devetogodišnje osnovne škole (Džibrić i Džibrić, 2009) sadrži programske sadržaje iz razvoja standardnog/književnog jezika:

- Bosanski, hrvatski, srpski jezik u porodici srodnih jezika (str. 150)
- Pisma u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku (str. 151) s faksimilom pisama (str. 152)
- Pisani spomenici bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika (str. 153)
- Prvi rječnici i gramatike (str. 154)
- Prve štamparije i prva štampana djela (str. 154-155)
- Pisana i usmena riječ (str. 156)
- Narodni govori i narječja (str. 157-159)

Bosanski jezik za 7. razred devetogodišnje osnovne škole (Kevro i Ćemalović-Dilberović, 2010) obrađuje teme iz historije jezika:

- Razvoj pisama na području Bosne i Hercegovine (str. 162-164)
- Prvi pisani spomenici (str. 165-167)

- Zajednička osnova književnih jezika – bosanskoga, hrvatskoga, srpskoga (str. 168)
- Dijalekti bosanskoga jezika (str. 169-170)

Naš jezik za 6. razred devetogodišnje osnovne škole je jedini odobreni udžbenik za nastavu jezika, dok za VII razred imamo pet (5) odobrenih udžbenika od kojih tri (3) imaju naziv *Naš jezik*, a dva (2) *Bosanski jezik* o čemu bi naučnici trebali donijeti naučni stav kako bismo u budućnosti imali jedinstven naziv udžbenika po kojima bi se izvodila nastava.

Nastava se izvodila po osmogodišnjem sistemu obrazovanja do 2004. godine, a Zajednička jezgra nastavnih planova i programa (ZJNPP-a) utvrđena je 2003. godine. ZJNPP-a sadrži programske sadržaje i spiskove nastavnih predmeta u postojećim nastavnim planovima i programima (NPP-i) osnovnih škola i gimnazija. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje [APOS0] (2013) izradila je dokument koji je definisan na osnovu ishoda učenja za maternji jezik i nastao je unutar reformskog procesa u Bosni i Hercegovini prateći međunarodne edukacijske standarde, a u kojem se navodi:

Postojeća ZJNPP-a ne odgovara potrebama trenutno važećeg devetogodišnjeg sistema obrazovanja, jer je ZJNPP-a utvrđena za osnovnu osmogodišnju školu samo prenumerisana za novi devetogodišnji sistem obrazovanja tako što je prvi razred prenumerisan u drugi, drugi razred u treći i tako redom do devetog razreda devetogodišnje osnovne škole (str. 5).

Metodološki pristup i izučavanje razvoja standardnog jezika/historije jezika u osnovnoj školi

U predhodnom poglavlju već je ukazano na neopravdanu zanemarenost historije jezika (razvoja standardnog/književnog jezika) kao nastavnog sadržaja u osnovnim školama. Za nastavu historije jezika neizostavna je znanstvena utemeljenost, ali i spremnost, te otvorenost učenika, nastavnika, škole i društva ka promjenama. U *Leksikonu ključnih pojmova*

APOS0 (2013) navedena je definicija pismenosti za 21. vijek u kojoj se, između ostaloga, navodi:

U 21. vijeku, pismenost se sastoji od sposobnosti nalaska, ocjene, korištenja izvora i komunikacije putem širokog opsega izvora, među kojima su tekst, audio zapisi, vizualni izvori i digitalne tehnologije. Pismeni pojedinci upravljaju, analiziraju i sintetiziraju višestruke tokove informacija koje dolaze istovremeno; stvaraju, kritiziraju, analiziraju i ocjenjuju informacije iz multimedijalnih izvora te se brinu za etičke odgovornosti koje se traže u ovako složenim okruženjima (str. 42).

Nastava proizlazi iz ciljeva Konceptije osnovne škole, a temelji se na nastavnim principima: individualizacije, racionalizacije, aktuelnosti, naučnosti, sistematičnosti, postupnosti i povezanosti teorije sa praksom.

Općepoznata činjenica je da se Nastavni planovi i programi kantona sastoje se od:

1. Općeg dijela - zajedničke jezgre
2. Posebnog dijela - lokalne komponente

Posebni dio ili lokalna komponenta nam ostavlja mogućnost integracije neopravdano zapostavljene historije jezika u godišnje NPP. Ovaj dio programa daje mogućnost školama, općinama i kantonima da razviju vlastite programe, birajući sadržaje i područja učenja.

Mogući pristup izučavanja historije jezika u osnovnim školama HNK bi bio.

Tabela 3. Prijedlog programskih sadržaja za izučavanje razvoja književnog/standardnog jezika za bosanski jezik u HNK

VI razred
<i>Bosanski jezik</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Bosanski, hrvatski, srpski jezik u porodici srodnih jezika</i> • <i>Historija Južnih Slavena i jezici južnoslavenskih naroda</i> • <i>Počeci slavenske pismenosti i staroslavenski jezik</i> • <i>Pisma u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku - historijski presjek: glagoljica, ćirilica (bosančica), arabica, latinica</i> • <i>Spomenici pismenosti u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku (Humačka ploča, Povelja Kulina bana, natpisi na stećcima, prvi rječnici i gramatike); prve štamparije, prva štampana djela, narodni govori</i>
VII razred
<i>Bosanski jezik</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Razvoj pisama na području Bosne i Hercegovine</i> • <i>Ključni pojmovi: naziv, nastanak, grafija, reforma, reformatori, spomenici, djela</i> • <i>Prvi pisani spomenici na području Bosne i Hercegovine</i> • <i>Ključni pojmovi: Humačka/Humska ploča, Povelja Kulina bana (original i prijepisi), Ploča Kulina-bana, stećci, epigrafika</i> • <i>Zajednička osnova književnih jezika – bosanskoga, hrvatskoga, srpskoga</i> • <i>Ključni pojmovi: porodica jezika, sličnosti i razlike, flektivni jezici, Bečki književni dogovor</i> • <i>Dijalekti bosanskoga jezika</i> <p><i>Ključni pojmovi: južnoslavenski jezici, knjiženi jezik, standardni jezik, dijalekat, narječje, mjesni govor, dijalektologija</i></p>
VIII razred
<i>Bosanski jezik</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Faze razvoja bosanskoga jezika</i> • <i>Ključni pojmovi: Periodizacija historije bosanskog jezika</i> • <i>Krajišnička pisma</i> • <i>Ključni pojmovi: službena prepiska, kancelarije, bosančica, stil, leksika</i> • <i>Alhamijado književnost i književnost na orijentalnim jezicima</i> • <i>Ključni pojmovi: najznačajnija djela i autori</i> • <i>Počeci standardizacije jezika u BiH</i> <p><i>Ključni pojmovi: prvi rječnik, najznačajnija djela i autori</i></p>
IX razred
<i>Bosanski jezik</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Pokretanje Vilajetske štamparije</i> • <i>Ključni pojmovi: Prvi časopisi i listovi, prvi udžbenici za osnovnu školu u Bosni i Hercegovini</i> • <i>Nominacija jezika u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske vlasti</i>

- **Ključni pojmovi:** Komisija za jezik, nazivi jezika, Franjo Vuletić, prva gramatika, ukidanje naziva bosanski jezik
- **Razvoj b/h/s književnog jezika u XX stoljeću**
Ključni pojmovi: Novosadski dogovor, Kongres slavista, Časopis „Život“, savremeni procesi normiranja
 - **Leksikografska djela bosanskoga jezika**
Ključni pojmovi: pravopis, gramatike i rječnici
 - **Zaštićeni nacionalni spomenici iz razvoja standardnog jezika u mom zavičaju**
Ključni pojmovi: Natpis Mastana Bubanjica, nekropola sa stećcima lokalitet Crkvina (Pod) s ostacima temelja srednjovjekovne građevine, Sritna njiva, Stari krstovi

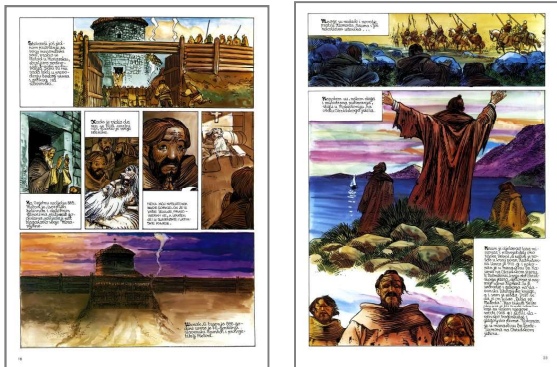
Novije strategije učenja i podučavanja podrazumijevaju problemsko učenje, učenje putem otkrića, integrativno učenje, akcelerativno učenje učenje softverskih paketa i istraživačko učenje.

Znanje, transparentnost, učestvovanje, ponavljanje i umjerenost predstavljaju pet načela za definisanje ishoda učenja (IU). Svako od ovih načela važno je za kvalitetan razvoj ishoda učenja.

U skladu sa savremenim obrazovnim trendovima, potrebno je modernizirati pristup izvođenja nastave historije jezika u osnovnoj školi. Neki od mogućih savremenih pristupa su:

- **Korištenje stripova**

Strip se sve češće pojavljuje i u nastavi jezika. Vizuelnim medijem učenici će se zainteresirati za nastavu, pa je pogodan kao motivacija za obradu. Motivacija je, uz ostale prednosti, razlog zašto je strip neophodno uključivati u nastavni proces. Strip, sa svim svojim prednostima, nije dovoljno zastupljen u nastavi.

Slika 2. strip (Ćiril i Metod: slavenski apostoli i prosvjetitelji)

- **Izrada nastavnih materijala**

Ispunjaljke i križaljke korisne su za usvajanje određenih pojmova, novih termina, ali i za sistematizaciju gradiva. Učenici na osnovi postojećeg znanja dolaze do rješenja koji označava neki novi pojam. Korisne je da imaju slikoviti prikaz bitnih pojmova koji učenicima služi kao podsjetnik.

Slika 3. Križaljke-nastavni materijali u čijoj izradi su učestvovali učenici (OŠ „Drežnica“, 01. 6. 2016. god.)

- **Kvizovi**

Kvizovi su uvijek aktuelni i zanimljivi. Mogu biti različiti, što zavisi od toga da li želimo uključiti sve učenike ili samo pojedine. Može se kreirati kviz gdje se mogu natjecati svi učenici, grupe ili samo poje učenici. Uz kvizove poželjno je koristiti muziku, a za historiju jezika najkorisnije su autentične fotografije i dokumenti, kraće filmovi i drugi vidovi vizualizacije.

Slika 4. Vremeplov u Historiju jezika – interaktivni kviz (autor E. Kevro, OŠ „Drežnica“)

- **Izrada plakata**

Plakat kao didaktičko-metodičko sredstvo sve češće se koristi u savremenoj nastavi. Prednosti prezentovanja nastavnih sadržaja putem plakata su: savladavanje vještine izdvajanja suštinskih elemenata određene teme, podsticanje kreativnosti i aktivnog učenja, objedinjavanje bitnih činjenica, efektnost u vizuelnom dočaravanju određenih pojmova, timski rad, itd.

Slika 5. Časopisi bosanskoga jezika – nagrađeni radovi (dodatna nastava, OŠ „Drežnica“)

- **Snimanje filmova**

Napretkom tehnologije pravljenje digitalnih filmova je postalo dostupno i za učenike. Jedan od alata za pravljenje digitalnih filmova je Windows Movie Maker koji je vrlo jednostavan za učenje i korištenje u učionici,

kako za pravljenje učeničkih projekata u formi kratkog digitalnog filma, tako i za pravljenje digitalnih filmova za nastavu čiji je autori su učenici.

Slika 6. Film „Baštinimo baštinu“ o aktivnostima očuvanja i zaštićenih nacionalnih spomenika na lokalitetu Drežnice i vršnjačkoj edukaciji šk. 2015/16. godine (OŠ „Drežnica“)

- *Posjeta zaštićenim nacionalnim spomenicima u užem zavičaju i vršnjačka edukacija*

Učenici OŠ „Drežnica“ aktuelizirali su znanja o nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine na lokalitetu Drežnice. Stjecanjem znanja borimo se protiv neznanja, proširujemo vlastite spoznaje i pobjeđujemo opasnost od zaborava kulturno-historijskog naslijeđa.

Slika 7. Raščišćavanje spomenika Stari krstovi od samoniklog rastinja i vršnjačka edukacija (Dnevni list)

- *Vannastavne aktivnosti*

Performans „Bosna prkosna od sna“ je teatarski prikaz izbora poezije iz zbirke pjesama „Kameni spavač“ Maka Dizdara. U jeziku ove zbirke pjesama sublimirana je tradicija i bogato jezičko naslijeđe Bosne, Huma i Hercegovine. Riječ je o idiomu koji je u osnovi svih savremenih jezičkih standarda zasnovanih na novoštokavštini.

Slika 8. Performans „Bosna prkosna od sna“ (OŠ „Drežnica“)

- *Inkluzija*

Za učenike sa posebnim potrebama u obrazovni sistem neophodno je uraditi prilagođavanje

individualnim potrebama svakog djeteta. Kad se govori o djeci sa posebnim potrebama misli se na djecu koja zahtijevaju diferencirane i individualizirane oblike učenja i podučavanja.

Slika 9. Slagalica – prilagođeni zadatak (OŠ „Drežnica“)

- *Obilježavanje 21. februara, Međunarodnog dana maternjeg jezika*

Obilježavajući Međunarodni dan maternjeg jezika izražavamo poštovanje i ljubav prema bogatom naslijeđu na maternjem jeziku, ukazujemo na važnost učenja bosanskog jezika, ali i prava na izražavanje i obrazovanje na maternjem jeziku.

Slika 10. Izložba povodom Međunarodnog dana maternjeg jezika šk. 2016/17. god. (OŠ „Drežnica“)

Nije moguće predstaviti sve inovativne i moderne pristupe izučavanju historije jezika u osnovnoj školi, ali uspješna nastava je ona koja motiviše učenike za učenje, koja budi njihovu aktivnost i pokreće ih da napreduju. Takvu nastavu u najvećoj mjeri karakterišu: aktivna pozicija učenika u planiranju, realizaciji i evaluaciji rada na času, uvažavanje individualnih razlika učenika i podržavanje različitih stilova učenja, učenje učenja, povezanost sadržaja jednog predmeta sa sadržajima drugih predmeta i/ili sadržajima iz svakodnevnog života, itd.

ZAKLJUČAK

Evidentno je da u HNK ne postoji kantonalni Nastavni plan i program na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu, te da se koristi Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski jezik u kojem je zastupljena historija jezika samo u VI razredu. Neophodno je stvaranje novog modela škole koju treba razvijati po konceptu škole kao zajednice koja je visoko profesionalizirana, otvorena za nove spoznaje i veoma fleksibilna.

U radu je ponuđen mogući koncept za izučavanje razvoja standardnog jezika u osnovnoj školi i predstavljeni su neki od praktičnih i inovativnih načina za postizanje zavidnih rezultata u nastavi historije jezika. Primjenom različitih savremenih nastavnih metoda i oblika rada u nastavi potvrđena je hipoteza da nastava

historije jezika u osnovnim školama može biti intelektualno poticajna, interesantna i istraživačka, a kao takva zahtijeva proširenje spoznaja koje trebaju unaprijediti i kreirati novi koncept nastavnog plana i programa za osnovne škole, kako okvirnog tako i kantonalnog iz kojih nikako ne bi trebala, ni smjela, biti izostavljena historija jezika. Za tu aktivnost trebalo bi angažirati eminentne stručnjake i naučnike za navedenu oblast. Neophodno je i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnog kadra, obzirom da se dolazi do novih naučnih činjenica i otkrića koji nisu zatupljeni u udžbenicima.

Živjeti u bogatoj jezičkoj i kulturnoj raznolikosti Bosne i Hercegovine je prednost. Možemo razvijati dvojezičnost ili višejezičnost, čime izražavamo poštovanje prema maternjim jezicima drugih naroda, koje treba uvažavati onako kako volimo, poštujemo i čuvamo svoj maternji jezik.

LITERATURA

- Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. (2013). *ZJNPP-a definisana na osnovu ishoda učenja za maternji jezik*. Mostar: Autor.
- Develić, R. i Horvatić, D. (1985). *Ćiril i Metod: slavenski apostoli i prosvjetitelji: strip s komentarom*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Džibrić, A. i Džibrić, I. (2009). *Naš jezik za 6. razred devetogodišnje osnovne škole*. Tuzla: Bosanska riječ
- Kevro, E. i Čemalović-Dilberović, E. (2010). *Bosanski jezik za 7. razred devetogodišnje osnovne škole*. Tuzla: Bosanska riječ.
- Nastavni plan i program na hrvatskom jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Hercegovačko-neretvanskoj županiji/kantonu. (2014). Mostar: Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa. Hercegovačko-neretvanska županija/kanton.
- Nastavni plan i program osnovne škole. (1998). *Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta*. Fojnica: DD Štamparija Svjetlost.

Nastavni plan i program osnovnog odgoja i obrazovanja na bosanskom jeziku za predmetnu nastavu od VI do IX razreda. (n.d.). Preuzeto s <http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/NPP%20za%20sve%20razrede%20predmetne%20nastave%20HNK-c69a3c8.pdf>

Odluka o izmjenama i dopunama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine (Odluka br. 149/02). "Službene novine Federacije BiH", broj 16/02.

Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost. (n.d.). Preuzeto s http://www.skolegijum.ba/static/biblioteka/5460f7a098838_01OkvirniNPPzadevetogodisnjuskoluuFBiH.pdf

Popis obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za školsku 2015./2016. godinu za osnovne škole na hrvatskom jeziku u HNŽ devetogodišnje obrazovanje. (2015). Preuzeto s <http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/2016.%20godinu%E2%80%9C%20za%20osnovne%20%C5%A1kol e%20na%20hrvatskom%20jeziku%20u%20HN%C5%B D-K-2040b28.pdf>

Spisak odobrenih radnih udžbenika, udžbenika, priručnika, radnih listova i zbirki zadataka za osnovne škole, gimnazije i srednje tehničke i stručne škole u školskoj 2016/17. godini. (2016). Preuzeto s <http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/Spisak%20odobrenih%20ud%C5%BEbenika%20za%20%C5%A1kolsku%202016-2017%20godinu-b1e05d2.pdf>

Vlada Hercegovačko-neretvanskog kantona. (2016). Odluka o upotrebi udžbenika i priručnika u osnovnim i srednjim školama. Preuzeto s <http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/Odluka%20o%20upotrebi%20ud%C5%BEbenika%20i%20prir u%C4%8Dnika%20u%20osnovnim%20i%20srednjim%20%C5%A1kolama%20HNK-827361b.pdf>

INFORMACIJE O AUTORU

Edita Kevro

JU OŠ "Drežnica"

88 215 Drežnica, Mostar

e-mail: editakevro@gmail.com